

Fölnéztünk, hogy ott van, de nem láttuk, csak úgy az ég alá álltunk

Most készültek el a családfáink. Az enyém inkább családbokornak tekintendő.

Az első világháborúból az apai nagyanyám férje nem jött vissza. Apukám 1920-ban látott napvilágot, házasságon kívül született, akit nagyanyám – akkor már rég elhunyt – férje gyermekeként anyakönyveztek, Balogh Jánosként járta az iskoláit. Családi viszályból eredően, nagyanyám nővére megtámadta apukám névhasználatát, melynek a következménye az lett, hogy a Balogh vezetéknevet hivatalos eljárásban – születése után 14–15 évvel később – elvették, és ekkor vette fel apukám az édesanyja vezeték nevét. Karikó Julianna volt a nagyanyám, és így lett apukám Karikó János. Karikó Julianna nagyanyám testvérei közül csak egy volt fiú, s neki, Karikó András bácsinak két lánya született, így a név azon a vonalon kihalt.

Miután apukám vezetékneve édesanyja leánykori vezetéknevére változott, ezen a vonalon maradt fenn a Karikó név.

A szüleim első gyermeke fiú volt. A bátyám meghalt a születése után, így aztán apukám mindig sokat morfondírozott azon, hogy megint kihal a Karikó név. Fontos volt számára, hogy a név ne vesszen el, hogy a nevek révén az ősök megemléződjenek.

A név eltűnését megelőző átalakulást magam is megtapasztaltam. A Karikóról itt eltűnt az ékezet. Lekerült a nevemről, amikor kijöttem Amerikába. Olvastam

Halász Péter könyvét, a Second Avenue-t. A Second Avenue-n laktak New Yorkban a magyarok, emiatt jelképes az utcanév is, mert mikor a Második sugárúton mész, mert már otthonról eljöttél, akkor megkezdődnek a változások. Ebben a könyvben mondja valaki: az első dolog, amit Amerikában elveszítesz, hogy a betűkről lekerül a vessző. Amúgy a kötetben volt egy másik érdekes megfigyelés: a suszter, aki Miskolcra emigrált, jegyzi meg, miután minden áttelepült magyartól megkérdezi, hogy melyik hazai helységről, vidékről származik, a válasz mindig az, hogy Budapestről. Itt mindenki Budapestről jött. Szegény sose talált senkit, aki vidéki lett volna.

Amúgy nem lettem irodalmilag művelt. Könyvet nem veszek a kezembe, még azt sem mondhatom, hogy telefonkönyvet, mert már minden interneten megy. Mondjam azt, hogy kulturálatlan emberré váltam, az ismereteim hiányosak. Az egyetlen még sokat olvastam, de azóta csakis szakirodalmat, ezért háritok minden olyan kérdést, amely azt firtatja, hogy mi a kedvenc olvasmányom, most éppen mit olvasok. A szakirodalomtól semmivel sem vehetem el az időmet. Amikor olyan tévképzeteket olvasok, hogy az emberek azt hiszik, a vakcinától jöttek létre a vírusvariánsok, vagy hogy a vakcinált emberek között is előfordulnak megbetegedések, ezeket meg kell magyaráznom, s nem jut idő egy regényre sem.

Apám „apai” öröksége egy kisebb földdarab volt, annak ellenére, hogy az ő verszerinti apja jómódú családból származott, ezt kapta nagyanyám „végkielégítésként” a valódi apa meg nem nevezéséért. Ennél a módos családnál szolgált nagyanyám mint háborús özvegy, a háznál és a földjükön dolgozott. Pólyáéknak nagy házuk volt, és béresekkkel fenntartható a gazdaságuk. Ennek a családnak az emléke sokszor visszajárt. Apukám, amikor a Mezőtúri Állami Gazdaság hentesboltot nyitott, éppen az az egykori Pólya-házban volt, s én magam is sokszor megfordultam ott. Milyen érzései lehettek apukámnak, az el nem ismert gyerekeknek, amikor a féltestvéreivel találkozott? Ugyanis apám apjának, az általam sosem ismert nagyapámnak még egy fia született, aki gyógyszerész lett. Ennek az embernek, amikor láttuk a fényképét, és alaposan megnéztük, nagyon hasonlított apukámra. Még a bajuszát is ugyanúgy vágta, mint apukámnak volt a szokása. Neki ugyancsak kis bajusza volt. Egyszer, amikor valamelyik öregdiák-találkozón felemlítettük, hogy az apjának nem ő az elsőszülöttje, hanem a mi apukánk, csupán annyit mondott, hogy persze, régen mindenféle dolgok történtek, s kifejezetten elutasító magatartást tanúsított. Ezzel a rokonsággal nincs semmi kapcsolatunk.

Apukám hat osztályt végzett, 10 éves koráig egyedül nevelte a nagymama a nővérével együtt. Aztán hentestanyának adta, hogy legyen mindig mit ennie. A hentesnek, amíg világ a világ, lesz ennivalója.

Apámnak két testvére volt. A nővére nagyanyám első férjétől, Balogh Lászlótól született. A másik féltestvére az anyja második férjétől született 1930-ban. A három gyerek három különböző névre hallgatott.

Apukám hamar önálló lett, de ez nem tarthatott sokáig, hiszen kitört a második világháború, és bevonult katonának. A mai Lengyelország és Kárpátalja különböző területein szolgált. Magyarország nyugati területén esett orosz fogságba, s a rossz ellátás miatt tifuszban megbetegedett, így került a ceglédi orosz katonai kórházba. Onnan levelet tudott kidobni, s így értesült nagyanyám arról, hogy él, s hol található. Nagyanyám második férje az első háborúban orosz hadifogságban volt, s elég jól beszélt oroszul. Ő indult el Ceglédre, s érte el, hogy apukámat nem vitték ki kényszermunkára, hanem hazakerült a kórházból. Amúgy a háború alatt szakácskodott, ő főzött több száz emberre.

Fiatalkoromban, amikor a szüleim egyszer Jugóba mentek, apukám mindenkinek odaköszönt. Amikor férjem katonai esküjére mentünk Csornára, akkor is mindenkinek köszönt. Azt mondom, apuka, ezeket az embereket ismerni tetszik? Azt mondja, nem, fiam, de ha elmegyek egy ház előtt, s ha valaki kinn áll, akkor illik köszönni. Így történt, hogy ráköszönt valakire Jugoszláviában is. Aztán az ember mondta, hogy ő jól emlékszik rá: A katonaságnál maga volt a szakács!

Apukám negyven hónapig volt katona, ahelyett, hogy (mint a háború előtt remélte) végleg megtelepedett volna Kisújszálláson, elindítva saját vállalkozását, sa-

ját hentesüzletét. Apuka a háborús élményeit sokszor mesélte, mi meg azt mondtuk: már megint bevonult.

Különben, amikor kettesben voltunk, sokat beszélt egyebekről is. Vasárnaponként késeket éleztünk, ami másfél-két óra hosszát is eltartott. Én a köszörűkövet hajtottam, ő pedig rajta tartotta a kést. Élezés közben mesélt és mesélt. Ha iskolásként meglátogattuk XY bácsit – nekünk, úttörőknek még kötelező volt veteránokat látogatnunk –, olykor az apukám megjegyezte, az a férfi bizony nagy gazember. S tőle mindig az ellenkezőjét hallottam annak, amit a veteránról az iskolában mondtak. Házi feladatul le kellett írunk, hogy milyen hős volt a bácsi. Apukám pedig elmondta, hogy nahát, az bizony rossz ember.

– Nehogy azt hidd, fiam – mondta –, hogy azért, mert valaki gazdag volt, rossz ember is volt. Mondta, hogy a számára munkát adó család gazdag volt, de aztán elvették tőlük a házukat. Akkor volt a legjobb dolga gyerekkorában – szögezte le apukám –, amikor állatokat őrzött. Hogy ne kelljen őt otthon etetni, kiadták pulyka-őrzésre, libaőrzésre, tehénlegeltetésre. A gazdasszony kibiciklizett utána a mezőre, és kivitte neki a főtt ételt. – Nehogy azt hidd már – figyelmeztetett apukám –, hogy ha valakinek van egy kis vagyona, egyben rossz ember is! Az az asszony cipőt adott nekem, hogy iskolába tudjak menni! Ha valakinek pénze van, az nem jelenti azt, hogy rossz ember. Apámról éppen az ilyesfélék gondoskodtak. Úgyhogy így lett hat osztálya.

Utóbb befejezte a nyolc általánost. Apukámnak szükséges volt a munkájához elvégezni az általános iskolát, a nyolc osztályt kötelezővé tették ahhoz. S a testvérem írogatta a házi feladatát. Mert hát mikor lett volna mindarra ideje? Kora reggel disznót ölni indult, utána a kocsmában szolgált, s ha befejezte, mehetett az iskolába. Mi, lányok általános iskolások voltunk, és akkor egyszerre jártunk hárman iskolába. Apukám az általános iskolában rendszerint követelte, hogy végre legyen énekóra is, mivel jól tudott és szeretett énekelni.

Miután hazajött a háborúból, és meggyógyult, a földműves szövetkezetben dolgozott, annak is a hentesüzletében. Pardi Norbi nagypapjával együtt, no meg a többi Pardi is. A Pardiak kilencen voltak testvérek, a család a városi vágóhídon lakott. Több Pardi fiú is hentes lett, velük dolgozott a hentesüzletben és a vágóhídon is, mert a hentesek nemcsak kimérték a húst, hanem az állatokat (sertés, marha) is ők vágták le.

Amikor húsz deka szalonnát kért valaki – amikor apukával dolgoztam, egyetlen határozott mozdulattal tudta levágni a húsz dekát –, mondták, jaj, Jani bácsi, hogyan tudja oly pontosan vágni? Hát – mondta apukám –, éjszakákon át vágtuk, amikor darabra ment. Tudod, amikor fejadag volt. Egy embernek éppen csak ennyit lehetett kapni. – Tudta ő, ha ilyen vastag a szalonna, mekkora darab lesz húsz deka.

Apukám laza, vicces ember volt. Amikor a hentesüzletükben ki volt téve a Rákosi-szobor, négy csimbókot tett egy zsebkendő sarkaira, és beterítette a szobor fejét a zsebkendőből gyártott sapkával, mondván, hideg van. Mikor az emberek reklamáltak, hogy viccet csinált, mondta apukám, ebben a hidegben – tudható, a hentesüzletben nem fűtenek – nem akarhatja senki, hogy megfázzon. Mindig kitalált valamit. Akkortájt kötelező volt, nap mint nap menni kellett az agitációs félórára, amiken apukám többször kérdezett, s rendre közölte: tegnap azt mondtuk még, hogy fúj, ma pedig azt mondjuk, hogy éljen, vagy éppen fordítva. Hogy van ez? De holnap majd mit mondunk? Hát menjünk inkább haza, a gyerekek otthon vannak. Ilyeneket vetett közbe.

1956-ban benne volt a városi munkástanácsban, ott „izgágáskodott”. Na, a lényeg, kirúgták '57-ben a földműves szövetkezetből. Olvastam szegénynek a levelét, amiben munkát kér. Van egy kétéves meg egy ötéves gyereke, és munka nélkül mihez fog kezdeni? Én kettő voltam, a nővérem pedig ötéves. Kérte, hogy vegyék vissza a munkába, de nem vették. Úgyhogy '57 után apukám alkalmi munkákból tartotta el a családot, falat tapasztott, a Nyírségbe ment birkát nyírni, másokhoz csatlakozott, akik tudták, merre kell venni az irányt, hogy pénzkeresethez jusson. Hosszú időkre oda volt akkortájt, ha véget ért a feladat, hazajött.

Télen rendszeresen disznót vágott, szinte mindennap, volt úgy, hogy két helyen is, mert nagy volt az igény a munkájára.

Apukám értett a főzéshez is, hiszen többszáz emberre is főztek a katonaság alatt, ahol ő volt a főszakács. Köztudott volt a városban, hogy jól főz, ezért sokszor hívták főzni lakodalmakba is. Kisújszálláson mindenki birkapörkölttel készül a lakodalomra, s azt kiválóan készítette.

Ebben az időszakban megélhetést jelentett a termelőszövetkezeti csoport taglása, az ott végzett munka. A szántóföldet közösen művelték, s munkaegység arányában osztották el a terményt, búzát, kukoricát, rizst, cukrot, dinnyét. Ment kapálni, cukorrépat egyelni, a munka sosem jelentett akadályt. Arra is emlékszem, hogy a tszcs-ben kezdetben nem volt pénz. Anyukám sokszor utazott, járt a terményt elcserélni. Fölrakták Kisújszálláson a rizst, a cukrot, amit elvittek a Nyírségig, ott leadták a cukrot meg a rizst, és helyette fölverték az almát. Amikor visszajöttek, a tszcs-ben dolgozók között szétosztották. Kinek mire volt szüksége.

Ez a korszak 1961-ig tartott, a tszcs-k megszűntek, termelőszövetkezetekké alakították, tömörítették ezeket a csoportokat. Ekkor viszont sikerült állást kapnia helyben, kocsmában (italbolt) lett italkimérő, Kisújszálláson. Ha tehetett, mert hívták, hajnalonta, vagy délután ment disznót vágni, attól függően, hogy a reggeli, vagy a délutáni műszakban dolgozott. Akkor száz forint volt egy disznóvágás, és sokszor anyukám nyitotta ki délután 2 órakor a kocsmát, hogy apukám be tudja fejezni azt, amit kellett, csinálja meg a hurkát-kolbászt, s ki legyen sütvé a zsír is. Szóval ilyen volt az idő akkor. A kocsmában mi, a gyermekei is dolgoztunk. Amennyi bort én fejtettem általános iskolás koromban, meg nem tudnám határozni! Szívtam a csövet, hogy megteljenek az üvegek. Rakosgattam a cigarettákat, a Darut, a Munkást, a Kossuthot. Kiraktam a likőröket.

Vittük a pogácsát, a vagdaltat a vendéglőből a kocsmába, hogy az emberek ott enni is tudjanak valamit. Mentünk ki május elsején, meg augusztus 20-án a ligetbe, a testvéremmel együtt mértük ki a sört, vettem el az italokért járó pénzt, szorgoskodtunk abban, amire szükség mutatkozott, általános iskolás korunkban ilyeneket csináltunk.

A kocsmát a Marjalaki utca végén volt, mi is abban az utcában laktunk. A végén volt a 44-es kocsmát, odajártak az emberek, kicsit kártyáztak, kicsit beszélgettek. Állami kocsmát volt. Később a vendéglátó vállalat, a Róna vendéglőjébe került apukám, ott már étkeztetés is volt.

Amikor gimnáziumba kerültem (1969), megnyitott a Mezőtúri Állami Gazdaság egy húsboltot, éppenséggel a Pólya-házban. Apukám odakerült, egyedül vitte a hentesüzletet. Elég hosszan távol volt szeretett szakmájától, hiszen két éves voltam, akkor eltávolították a hentesüzletből, s akkor mehetett vissza, amikor gimnazista lettem.

A család mindig takarékoskodott. Nem költöttünk sokat, mivel volt kertünk is, csirkénk is. Az emberek kevésből is meg tudtak élni. Idővel anyukám a söriparhoz ment dolgozni, ott volt könyvelő.

A családját tekintve anyukámnak három testvére volt, de az apukájuk elhagyta őket, mikor a keresztanyám, a legfiatalabb lány született. Így aztán egyik nagyapát sem ismertem. Az apai, ugye, ismeretlen maradt, a másikat egyszer láthatam, amikor anyukámmal cukrászdában voltunk, s akkor mondta és mutatta, hogy az az ember ott a nagyapád, az az apám. Az anyai nagyapa nem ismert bennünket.

A nagyanyám egyedül nevelte a három lányát, a háborúban leégett a házuk, nem volt könnyű sorsa. Anyukám négy polgárit végzett, s utána, 15 évesen kezdett a gyógyszerészként dolgozni, ahol nagyon szeretett lenni, azt a munkát nagyon szerette csinálni. A gyógyszerészt Hegedűs Endrének hívták, Erdélyből jött, s mivel régen az ilyen gyógyszerész ide ment, oda ment, sok mindent megtanult, ő maga is nagyon progresszív, innovatív emberré vált. Kúpokat csináltak, tablettákat készítettek, minden gyógyszerkészítő alkalmatosságot beszerzett hozzá, tablettázógépet – takaros kis patikát vitt. A háború után anyuka a földműves szövetkezetbe ment, ott kapott állást, s a gyógyszerésznél nagyobb fizetést, ami döntő volt, mert a nővérel együtt kellett gondoskodni négyőjük megélhetéséről.

Gyerekkoromban többször álltunk az élelmiszerboltnál sorban (vajért, narancsért) de megvolt a búzánk, a rizsünk, meg ott volt az almánk is. A búzát hombárban tároltuk. És ha van száraz termény és gyümölcs, akkor megvan mindenünk a téltre. Nagy dolog volt, hogy van ennivalónk. Akkortájt ez nem mindenkinek adatott meg.

Anyai ágon sem egyszerű a család története. Egykor tán tehetősek voltak az ősök, de szegényekké váltak, sok gyereket neveltek. Nagyanyám nagyszüleit – elmondása szerint – meggyilkolták, vagy a vagyonuk miatt, vagy más okból. Nagyanyám anyja öngyilkos lett, amikor megtudta, hogy az ura odamaradt az első világháborúban. Aztán kiderült, hogy a kabátját cserélte ki valakivel, és visszajött a frontról. De akkor már odavolt a felesége, aki agyonlőtte magát vadászpuskával. A nagyanyám nagyon haragudott, hogy az anyjuk ezt tette, mert elemi iskolások voltak akkor, s az öt testvér anyja nélkül maradt. Szétdobták a gyerekeket a rokonság között, ahogy ilyenkor lenni szokott. Öten ötfelé mentek. Majd megjött az apjuk a háborúból, aki azonnal összeszedte őket. És a nagyanyám lett az anyuka, neki kellett sütni-főzni a többiekre, mert a nővére beteges volt, a többi gyerek pedig fiú volt. Úgyhogy nehéz kis élete lett a nagyanyámnak. Megfelelő időben férjhez ment Gööz Lajoshoz, született három gyerekük, de aztán az ura félrelépett, elment, otthagya a családját. Nagyanyám részéről ez igen nagy szerelem volt, neki az sem számított, hogy az apja ellenezte a házasságot, amiért ki is tagadta a vagyonból, nem örökölhettek semmit. Nagyanyám férjének (nem tudom nagyapámnak nevezni) az számított, hogy nagyanyám nem szült neki fiút (a későbbiekben sem fia, sem lánya nem született). Ilyenek voltak az akkori viszonyok.

A nagyanyám próbált mindenből megélhetést csinálni, járt a piacra, kertészkedett a leégett ház helyén, árulta a magokat, a virágokat, befőtteket készített, s azokat is árulta. Nagyon megtanulta a semmiből való megélhetést, amiye volt, azt mind maga termelte. Gazdálkodott. Amikor végre munkát kapott, mivel szeretett főzni, a gimnáziumnak a konyháján segített, oda mehetett dolgozni. Volt állandó munkája, kapott fizetést, ott dolgozott a kollégistákra. Ő még megérte, hogy lediplomáztam. Pont akkor halt meg, amikor terhes voltam Zsuzsi lányommal. A kedvence a nővérem volt mindig, mert ő volt az első unoka!

A másik nagyanyám, Karikó Julianna akkor halt meg, amikor anyukám velem volt terhes, '54-ben. Annak az évnek az őszén ment el, rákban, én pedig '55 januárjában születtem. Az apukám fél nővére is tüdőrákban halt meg, pedig nem dohányzott. Apukámat infarktus vitte el.

Hatvanhárom évet élt.

Az izgalomtól kaptam az első infarktust még 57 évesen. Éppen hazamentem, és nagyon izgult miattam. Már az egyetemre jártam, nagyon büszke volt rám az apukám, végtére is egyetemista lett a lánya. Hirtelen elkapta a roham. Én mentem el vele a mentővel, gyorsan bekerült a kórházba.

Az izgalom is okozhat infarktust. Ennek alaposan utánajártam. Tanulmányoztam, amikor hét évig a kardiológián dolgoztam. És a nagy öröm is okozhat izgalmat: amikor kiderült, hogy a vakcinánk 95 százalékos védelmet nyújt, s túl voltunk az örömen, meg is állapítottam magamban, engem elkerült.

Apukámat a második infarktusa vitte el, éppen akkor, amikor úgy volt, hogy anyukám végleg befejezi a munkát, és nyugdíjba megy. Nagy búcsúztató ünneplést terveztek, apukám egész nap dolgozott otthon, megcsinálta a kolbászt, főszeletelte a kenyeret, bekötötte a szakajtóba, mindent előkészített. Még reggel úgy ment ki anyukával az utcára: na, ma még mész, ma kísérlek ki utoljára. A munkahelyi búcsúztatás előtt megjött a szüleim barátja, akinek volt autója, apukám berakta a kolbászt meg a szakajtót, és az autó mellett eldőlt és meghalt. Így gondoskodott arról is, hogy akik eljönnek a temetésére, azoknak legyen meg az étel és az ital.

Anyám ötvenöt éves volt. És akkor mégsem ment el nyugdíjba. Különösen Zsuzsi tartotta benne a lelket, mert minden nyáron hazaküldtük, ott nyaralt vele, Kisújszálláson. Zsuzsi időnként úgy beszél, mint a mama „a térgyem fáj”. Ha hazaérkezett, akkor a mamának ez lett minden öröme, együtt mentek a fürdőbe, kirándultak, szétnéztek Magyarországon.

Anyuka a nővéremmel legalább sok időt együtt volt. Hozzánk, Amerikába is együtt jöttek, többször.

Én semmit sem érzékelttem a szegénységünkéből, pontosabban abból, hogy szegények lettünk volna. Ugyan egyszerű környezetben éltünk, kis nádfedeles vályogházban nőttem fel, s életem első tíz évéből csupán azt tudom, hogy voltak szerető szüleim, és az iskolában kiváló tanáraink voltak. Amúgy mi nem éltünk rosszabban, mint a körülöttünk élők, mert mindenkinek ugyanannyija volt, mint nekünk.

Előfordult, hogy jöttek az utcából gyerekek, házról házra jártak, hogy kellene egy kis zsír, vagy egy-két tojás, mi pedig tudtunk nekik adni, és boldog voltam, hogy mi nem szorulunk erre. Anyukám mindenkor adott. A zsírunk is megvolt. Anyukám adott az embernek, ha rászorult. Örültem, hogy nekünk van ennivalónk.

Annak is örültem, hogy járhattunk iskolába. A háznak, amiben laktunk, volt egy szép gangja, onnan a konyhába léptél, abból balra nyílt az utcára néző ablakú szoba. Két kis ablak volt rajta. Ebben a szobában éltünk. Abban állt a négy ágy, 1 ruhászekrény, 1 varrógép, rajta a rádió és a lemezjátszó, valamint egy nagy asztal, amit körbe ültünk, mindig annál ebédeltünk, s együtt vacsoráztunk. Ott volt a fűrészpores kályha is, azzal fűtöttünk. Gyakran előfordult, hogy anyukám azon a fűrészpores kályhán főzött, a konyhában így nem kellett tüzet gyújtani. A fűrészpores volt a legolcsóbb, és a nővéremmel jól tudtuk, hogyan kell megdöngölni, megtömni a tartályát. Aztán ketten föl is tudtuk emelni, a kályha tetejéig, magasra, hogy be tudjuk tenni a tüztérbe. A kukoricacsutkát megpetróleumoztuk, alulról fölnyomtuk a lyukon, és mi, gyerekek ügyesen begyújtottunk. A nővérem sokféle ételt meg tudott főzni, általános iskolás korunkban sok mindent megcsináltunk, a szüleinknek mindig menniük kellett valahová, és a háztartásban mi is tevékenykedtünk, valamit mindig dolgoztunk. Kint a földön is szükség volt ránk, kukoricát kapáltunk, veteményeztünk, betakarítottunk. Még nem tudtam kapálni, de már „fialtam”, a kis mellékhajtásokat törtük le a kukoricáról (lett is hólyag a tenyerünkön bőven). Mentünk a lucernásba, kiszedtük belőle az arankát, szóval mindig volt otthon munka. Ezzel a többi gyerek is így volt. Ha nagy eső esett, rohangáltunk az árok langyos vizében, tapicskoltunk a sárban. Finom por van ott, ahol agyagos a talaj, ahol az autók jó, ha hetente egyszer eljártak. Kirohantunk, ha véletlenül elhaladt egy gépkocsi, esemény volt, ritkán láttunk autót, nekünk sem volt, és az is élményszámba ment, ha az utcán, ami földút volt, elvonult a csorda. Úgyhogy volt tehénszar is bőven.

A ház melletti kertben, a gangot szegélyezve és árnyékot is adva szőlőlugas volt, az alá be lehetett ülni, ott volt a nyári, vesszőből font ülőgarnitúra, a vasárnapi és ünnepi ebédeket mindig ott tálalta anyuka. Hatalmas fűrtök lógtak alá. Irsai Olivér, vagy valami nagyon szagos, ízes, muskotályos. És apró szeműek voltak. Aki előttünk lakta a házat, az telepítette oda a szőlőtőkét. A kert felé haladva volt egy füves tér, és voltak rózsáink, meg nárciszok, meg jácintusok, és anyukám mindenféle violát is vetett. Szóval szép virágoskertünk volt a ház mellett. Nőtt két óriási birsalmafa, s ott állt a füstölő, a góré, meg ilyesmi építmény, mint az is, ahol a fűrészporsót tároltuk. A porta hátulján húzódott a nagy veteményeskert, ahol meggyfa nőtt, és egy rossz cseresznyefa is. A meggyfa jól termett. Az almafa is. Ott vetettünk krumplit, répát, babot, borsót, retket, sóskát, ültettünk paradicsomot, elég nagy volt, de csak annyit termett, amennyi nekünk kellett.

Baromfiudvar is volt, elkerítve, sok csirkével, tyúkkal, gyöngytyúkkal. A gyerekkoromból emlékszem, beszéltek, hogy ilyen asszony, olyan asszony, ezért vagy azért! Akkor én el is határoztam, hogy mindig szépen kimeszelem a tyúkólamat, azt akartam, hogy jól mondjanak rólam. Most pedig az látszik, hogy sosem fogok tyúkokat tartani. Disznót is tartottunk. Amikor az első tíz évben a Marjalaki utcán laktunk, a kis házban, az ólban mindig volt disznónk. Apukám is szerette az állatot, vakargatta a fülét.

Szóval minden volt, ami a portán és földön megtermett. Azokból főztünk. Nyáron aztán kimentünk a ház mögötti kertbe, egyszer borsóleves lett, aztán zöldbableves. Máskor meggyleves. Akkor most befőzés lesz. Vagy leszedjük a paradicsomot, és passzírozzuk. Így éltünk.

Nem volt hűtőszekrény! Itt, Amerikában mindig meglepődtek, mikor mondtam, tévénk sem volt, amikor a Marjalaki utcán laktunk. Onnan '65-ben költöztünk el, már tízéves voltam. Addig nem volt televíziónk, sem hűtőszekrényünk. Nyáron leengedtük a húsleves a kútba, meg a dinnyét is, ott jól lehűlt, hidegen volt. Az ételt a következő nap elfogyasztottuk.

Anyukám kitűnő gazdasszony volt. Nagyon-nagyon tudott főzni. Apukám olykor mondta, hogy fiam, ez a lebbencsleves is százszor jobb ízű, mint az az orjaleves, amelyhez odaadtam azt a gyönyörű húst disznó vágáskor a háziasszonynak, aki olyat főzött belőle, amit alig lehet megenni. Anyuka nagyon jól, nagyon ízletesen és nagyon nagy figyelemmel főzött, az ételt nem lehetett szétfőzni, nem éghetett le, annak szépnek kellett lenni. Anyuka szeretett volna cukrász is lenni, meg ilyesféle szakmát tanulni.

A szüleim között sosem volt vita, nem vitatkoztak, hangos szó el nem hangzott. Talán mert mindkettőjüknek nehéz volt a sorsa. Meg tudták becsülni a másikat. És persze mindazt, amijük van. Nekünk is örültek, s fontos volt számukra, hogy mi is örüljünk. Apukám hangsúlyozta, ha már ő nem tudott tanulni, legalább mi tanuljunk, nekünk van lehetőségünk erre. Apukám tudott citerázni, hegedűn játszott, hallás után ismerte a nótákat, állandóan énekelt.

Apukámmal jártam a hentesüzletbe, segítettem a kiszolgálásban, 64 forint volt a kolbász, ha 38 dekát vettem, én bepötyögtem a kalkulátorba, vagy papíron kiszoroztam, hogy 38-szor 64, ő viszont máris megmondta, hogy mennyi. Anyukámnak ugyancsak jól vágott az esze, szorgalmas is volt, igyekezett, s elvégezte, mikor mi még kisgyerekek voltunk, a kettős könyvelői tanfolyamot. Este járt át Törökszentmiklósról, ott tartották a tanórákat, esti tanfolyamon. Ott végzett, vagy két-három évet járt, végül könyvelő képesítést szerzett, igazán igyekezett.

És mindenkor büszkéek voltak ránk. Nemcsak szorgalmazták, hogy tanuljunk, de értéket jelentett számukra a tudás. Kérdezték, kész-e a lecke, és ha azt mondtam, hogy igen, megvan, akkor na, gyere, segítsél. De elő nem fordult, hogy hagyjad a leckét, mert nekem kell segítened. Annak készen kellett lenni. Megvan a lecke, jó, kész a lecke, akkor segíteni kell, mert olyan helyzet mindig volt. Kerítést csináltunk, fűrészeltünk, én jóformán mindenben segítettem apukámnak. Ővele voltam legtöbbet. Apás voltam. Őlte otthon a disznót, én ott álltam mellette, a nővérem pedig anyukámmal, s a rádiót fölhangosította, hogy azt hallják. Néztem, hogyan alvad a vér. Ezért lehetett itt, az idegebészeten, amikor disznókat vizsgáltunk, s nem találtak bennük, hogy mi hol van, csak keresték, hogy közöltem a munkatársakkal, én megmondom neked, mi hol van. A disznóvágásokon szereztem az első anatómiai ismereteimet. Az apám is így csinálta, csak ő nem altatott előtte.

Persze a vért begyűjtötték, kellett a véres hurkához, illetve a hagymás vérhez. Nálunk meghagyták, hogy megalvadjon a vér, majd fölkockázták, megabálták, és utána hagymás zsírra tették. Ez volt a reggeli. Kivéve a hentesnek, ha apukám máshol dolgozott, a hentes az agyát kapta, az agyvelőt. Apukám a szociális otthonban sokszor vágott disznót, szeretett odamenni, mert a sok öregasszony megpucolta a belt, s ők aztán tudták, mit hogyan kell főzni. Az öregasszonyok ették meg ilyenkor a hagymás vért, a böllérnek a tojásos velő járt. Megabálták a velőt a vízben, és utána tojást ütöttek rá.

Apuka, amit lehetett, megpróbált, hogy a családjának könnyű legyen a sorsa, s kímélje a feleségét. Az ötvenes években, valamikor úgy 1957-ben, nekünk már mosógépünk volt, valami mintapéldányt tudott venni, hogy anyukának ne kelljen a teknő mellett állva a sok-sok ruhát mosni. Akkoriban az embereknek nem volt még mosógépe, körülöttünk biztosan senkinek. A mosógéphez nem kellett vezetékes víz, azok a magyar viszonyoknak megfelelően kialakított Hajdú mosógépek voltak. Az utcában lévő közkútra jártunk vízért, Apukám ment el érte, ő hordta vödörökben. A vizet a mosáshoz az üstben melegítettük, úgy öntöttük a gépbe. Az egyik karácsonyra mi, lányok kis kannát kaptunk, talán két-három litereseket, pettyes kannát. Ilyesmivel hasznos dolgot ajándékoztak akkortájt egy gyereknek. S azután mi is mentünk, és vittük a vizet, nekünk is volt végre saját kannánk, és a fedőből ittunk,

mert hát azt otthon úgy szoktuk. Nem pohárból, a fedőből ittunk, aztán visszatettük a kanna szájába.

A nővérem hamar beletanult a szakácskodásba. '65 előtt, amikor a régi házban laktunk, emlékszem, nekem kellett tüzet rakni, a tüzet gondozni, krumplit pucolni, alapanyagokat előkészíteni. A nővérem meg ott állt: na, azt add ide! Ő volt a főmester. Én meg az asszisztense, hámoztam a krumplit, csináltam a tüzet. Ha elkészült az étel, a sparhelt szélét is le kellett smirglizni, meg vasport tettünk rá, ha befejeztük, és a vasporral kentük be a platnit. A nővérem tortát is tudott sütni, emlékszem, általános iskolás korunkban már jól el tudta készíteni.

A kis családban hangulatosan és nyugalmasan teltek a mindennapjaink. Apukám, mivel neki nem nagyon volt családja, ragaszkodott azokhoz, akik megmaradtak számára, a féltestvér nővéréhez és annak családjához. Nálunk valamennyi Jánosnap, minden Zsuzsanna-nap ünnep volt, és mi is mindig elmentünk hozzájuk, hol Juliánna-napra, hol Lőrinc-napra. Nálunk olyankor lángolt kolbász készült, frissen töltött, de füstölt kolbász, megfőzve. Tormás lángolt kolbász ilyenkor a menü, vagy birkapörkölt. Hozzánk ilyenkor nemcsak a nagyobb család, de más is jött, mert apukám sokakat meghívott. A rokonokon kívül a munkatársai is megérkeztek. Apukám őszintén örült nekik, s nem volt benne semmi alakoskodás. Mindig marasztalta a nővérét, akiknek át kellett menni Karcagra, ahol éltek, és mondta, hogy maradjatok, maradjatok még, itt is alhattok. Szűken vagyunk, de itt elalhattok, ketten-hárman összehúzódunk. Aztán mégiscsak elmentek. Egyetlenegyszer sem volt a vendégeskedés végével, hogy azt mondja, ó, milyen sokáig maradtak, mehetek volna időben, csak az, hogy mégiscsak maradhattak volna. Elférünk, mindig ugyanazt állította.

Ezekon a családi eseményeken húszan, meg még többen is összegyűltünk. Anyukám húgának két gyereke született, azok egyike '59-es, a másik '64-es, kisebbek nálunk, ők is velünk voltak, mert keresztanyám is szívesen jött ezekre a családi eseményekre. Aztán eljött anyukám nővére is a férjével, apukámnak a féltestvére, annak a három fia. Apukám összetartotta a testvéreket, az ő akarata szerint történt ez. Apuka édesanyja testvéreinek, Karikó András bácsinak, a keresztapjának is illett jelen lenni, ő volt az apafigurája. Nahát, hozzá minden évben András-napkor mentünk, novemberben ott voltunk nála, ott is összejött a családja. Nagy-nagy összejövetelek voltak. Mi minden jeles családi eseményén ott voltunk a szüleink testvéreinél. S általában nem vitt senki semmit, csak magát. Nem volt ajándék. A lényeg, hogy összejövünk és örülünk egymásnak. Jót ettek, beszélgettek, kicserélték a gondolataikat, elmondták a gondjukat. Gyakran előkerült a hegedű, a családban többen is tudtak hegedülni, jót nótáztak énekeltek. Előfordult, hogy cigányzenészek is voltak, mert Apukát jól ismerték, tudták, hogy jól énekel, szeret nótázni, s névnapkor jöttek köszönteni, a nótáit eljátszani. Arra is emlékszem, hogy az ilyen eseményeken iszogattak, jó kedvük volt, de senki nem volt berúgva, mindenki módjával ivott.

Érdekes, hogy Bélának, a férjemnek soha nem volt ilyen családi élménye a korai életében. A családja nem járt semerre, nem hívtak meg senkit, nálunk meg éppen ennek az ellenkezője volt a szokás.

Amíg anyukám anyja, anyai nagymamám élt, gyakran járt hozzánk, mert ő egyedül élt. Gimnazista voltam már, s vasárnaponként, mivel nem messze lakott tőlünk, eljött, de ha nem jött el, akkor anyukám küldött számára ebédet. Biciklivel mentem, és vittem a húslevest, a meggy mártást, a pörköltöt, meg nem tudom, még mit. Persze süteményt is. Picit leültem mellé, és mentem haza.

Karácsonykor csak négyen voltunk. Húsvétkor jöttek, akik jöttek locsolkodni, akkor sonka volt, meg minden hozzá, bár engem nemigen locsoltak meg a fiúk. Nem voltak barátaim. Nem voltak fiúk, hát nem locsoltak engem meg. Aztán gimnáziumban is tiszta lányosztályba jártam.

Anyukám első gyermeke meghalt. Kisújszálláson, a szülés után, a szülőotthonban. Nehéz szülés volt, anyuka úgy mondta, hogy agnyomást kapott a gyermek. A nővérem születése is nehéz szülés volt, ezért amikor anyukám velem volt terhes, úgy gondolták, az eddigi szülésekből tanulva, hogy jobb lesz, ha Szolnokon szül, ott

a bábaképzőben jobban fel vannak készülve mindenre, mint a kisújszállási szülőotthonban, így jobban kezelhető egy komplikáció. Így, amikor a fájásai megjöttek, fölült a vonatra apukámmal együtt, 1955 januárjában, s beutaztak Szolnokra. Bezötykölődtek, az állomástól pedig elsétáltak a talán onnan egy kilométerre lévő bábaképzőbe. Anyukának már szülési fájdalmai voltak. S még aznap este meg is születtem.

Mindenben normális voltam. Ötvencentis hosszú, mint majd Zsuzsi lányom is. Amikor Bélához hozzá akartam menni feleségül, s szükséges volt a születési anyakönyvi kivonat a tanácsházáról, apukám ment el érte. Kérdezték tőle, hogy mikor született Kati? Hát, nem tudja. De nem tetszik rá emlékezni, János bácsi? Apukám erre azt felelte: uram, hogyan emlékeznek! Hétfő volt, és akkora hó volt, hogy mindent elborított. Haza kellett jönnie, majd pedig vissza, délután, és megmondani, hogy január 17. a születésem napja.

Hát ennyit meséltek az én születésemről. Így emlékeztek rá. Keresztanyám, aki a bábaképző melletti szolnoki közgazdasági technikumban tanult, 17 éves volt, emlékszik csupán a nagy izgalomra. Apukám beszólt neki a kollégiumba, hogy itt van anyukám, szülni fog, így aztán ő tudta meg elsőnek, hogy meg is szült. Már apukám, hogy bevették anyukámat, ment ki az állomásra, haza, a nővéremhez. Akire, lehet, a nagyanyám vigyázott, vagy valaki, nem tudom. Mi lányok sokszor voltunk egyedül otthon, hát hova tegyék a gyereket? De nem hiszem, hogy a nővéremet háromévesen otthon hagyták volna egyedül.

Könnyen születtem. S gyorsan, apukám talán ki sem ért az állomásra. Háromszor szült anyukám, s minél több gyereket szül valaki, annál könnyebb a következő. Igen, ötven centivel születtem. Ugyanúgy, mint a Zsuzsi, a lányom is. Alexander, Zsuzsi gyermeke jött nagyobb testhosszal, azt hiszem, 53 centiméterrel, ám bár már 59, s eddig már két rugdalózót nőtt ki, pedig csak négyhetes. Hát iparkodik nőni, persze, a szülei mindegyike majdnem kétméteres. A gyerkőc szerintem a vejemre hasonlít.

Apuka, meglehet szerette volna, ha fia születik, de ezt nem mondta. Inkább azt sajnálta, hogy az első gyermeke meghalt. Zsuzsi lányom most érezte át, hogy milyen lehetett a nagyanyjának, amikor a mama várja, várja, várja a gyermekét, és háába születik meg, egyszer csak nincs.

Apuka rajongott a lányaiért, lányos apa volt, de hát mi mást is tehetett volna? Jól tanultunk, nem volt panasz ránk, rendesen viselkedtünk, úgyhogy büszke volt ránk mindig. Néha, mert a kocsmába, tudod, be-bejárt ez-az, olykor valamelyik tanárunk, aki jókat mondott rólunk, és ő nagyon örült, hogy az ő gyerekei ilyenek. A nővérem is élvezte a tanulást, közgazdaságtanból PhD-je van, apuka úgy látta már gyerekkorunkban, hogy nem fogunk szégyent hozni rá felnőttkorunkban sem. Az is hozzátartozik érdekességképpen, hogy jóformán alig található Amerikában olyan nőkutató, akinek ne kutató vagy tudós valaki lett volna valamelyik szülője vagy a házastársa. Tudható, szerte a világban milyen kanyargós az útja a fizikai dolgozók gyerekeinek. Egyébként a kutatók majd' mindnek diplomások a szülei. Én mindig megkérdeztem a sok-sok magyart, ők hogyan látják: érdekes, hogy olykor ugyan támogatták a fizikai dolgozók gyerekeit, de mégis túl kevesen vannak, s még kevesebben, akik Amerikába elvetődve is megállják a helyüket. A kutatásban, még az amerikaiakat is nézve, nehéz, ha a nő egyedül van a családban tudományos pályán, és a férje pedig más területen dolgozik. A házastársak ugyanis párban csinálják a kutatást. Egyedül elérni bármit is sokkal-sokkal nehezebb.

Állítólag veszekedős voltam, és olykor a nővéremet meg is haraptam: a fogaim nyoma a mai napig meglátszik a karján. Amúgy jó testvérek voltunk. Ő segített nekem. Nálunk a szülők nem taníttatták az iskolai anyagot, inkább a testvéremnek mondták, hogy nézzen rám, és ha valamit nem tudtam, akkor ő segített. Amúgy mindent megcsináltunk magunktól. A szüleim nem foglalkoztak a tananyaggal, azt sem kérték, hogy mondjunk vissza valamit. Arra kérdeztek rá, hogy mi volt az iskolában, kaptam-e sárga cédulát, piros cédulát, valamilyen jegyet. A nővérem mondta el, ha valamit nem tudtam, mi a helyes válasz. Neki voltak barátnői, így aztán nekem is,

az ő barátai a barátimmá váltak: a legjobb barátnőjének a bátyja is közénk tartozott, a mi utcánkban laktak, s ennek a fiúnak a korosztályából is mindenki a barátunk lett. Aki gyerek ott volt, az mindegyik ott „randalírozott” az utcán. Mindenki az utcán játszott, meg a zugban. Labdázunk, iপিapacsoltunk, bűjőcskázunk rengeteget, meg otthon homokoztunk. Tudom, imádtuk, apukám minden évben hozott új homokot, homokvárat építettünk, de a házunknál is volt külön kertünk a testvéremmel, azt mi vetettük tele, s vártuk, hogy kibújjanak a növények. Ezt csinálták mások is a gyerekeikkel, mindenkinek volt kiskertje, kis valamije, amit ő felügyelt, ápolt, tartott fenn. Persze ezek a kiskertek a legrosszabb helyeken voltak, mert a francnak se kellett, a gyerekeknek meg alkalmasak voltak próbálkozásokra.

És az utca volt az életterünk! Mindig oda mentünk. Nem kellett ahhoz engedélyt se kérni. Ott történt minden. Lovon jött és dobolt a kisbíró. Azt hiszem, manapság ilyesmi a neve a kisújszállási újságnak is, amelyik a helyi eseményekről hírt ad. Jött és dobolt, s mi máris rohantunk kifelé az utcára, lovon érkezett, és odaálltunk, körbevettük, pedig csak annyi hírt mondott, hogy hétfőn tyúkköltés lesz. Be kell zárni a tyúkokat, ki ne engedje senki, illetve hogy valakinek segíteni kell a tyúkol-tóknak, kiadogatni az ólból a tyúkokat. Az utcai kút körül cserélték az utcában lakók az információkat. Mentek vízért a kútra, legalább egy ember már ott várakozott, nyomta a vizet, és attól megtudták, mi történt a városban, a szomszédságban. Gyakran sok ember téblábolt a kútnál, már tele voltak a kannák és a vedrek, mégsem mentek még haza, a végtelenségig beszélgettek.

Kutyát nem tartottunk. Nem és nem, mert anyukám nagyon félt tőle. Apukám akart kutyát, de mivel anyukámat egy jószág gyerekkorában megharapta, annyira tartott a kutyától, hogy ezért aztán nem lehetett kutyánk. Holott apukám szerette. A szomszédunkban, mikor a Kossuth Lajos utcán laktunk, élt egy kutya. A szomszéd egy német juhászkutyát tartott, annak apukám mindig vitt enni, hordta oda a csontot. A lányommal, a kicsi Zsuzsival is át-átment hozzá, megnézték a Brigít. Briginek hívták a kutyát.

Macskánk mindig volt. A mama is mindig tartott macskát. A testvérem ugyancsak szerette, de én nem nagyon macskáztam. Zsuzsika is ott szeretgette a cicákat.

A többi állat a baromfiudvarban élt. Neveltünk kacsákat; anyukám, mikor kicsi voltam, mindig tömött kacsákat ősszel, hogy legyen annak sok zsírja. Gyöngytyúkot is tartottunk, ha nem is állandóan. Karácsonykor szinte mindig pulykát ettünk. Egy nagy pulykát sütöttünk, emiatt tanyasi pulykát vettünk, olyan feketét.

Nőtt egy nagy eperfa a tyúkudvar közepén, arra sokszor fölmásztam, pedig eper az nem termett rajta, úgyhogy eprészni a szomszédokhoz jártam, mert azoknak nagyon jó eperfaik voltak, ott csüngtünk rajtuk egy-két hétig, miután az iskolának vége volt, mert akkor érett az eper. Június 8-a után, vagy valahogy így.

A miénkre csak fölmentem, mivel volt rajta galambfészek, vadgalambé, és megnéztem, hogy van-e már benne tojás. Máskor meg azért másztam vissza, kikeltek-e a fiókák, nem bántottam őket, csak megnéztem. Fekete eper termelt volna a fán, de nem volt rajta szinte egy szem se. Nem volt hajlandó epert termelni, a szegény tyúkoknak nem hullott le semmi.

A disznóól mellett volt egy másik eperfa, egy fehér, annak jó íze volt, csak ott a disznószar, az ugyancsak bűdös, így aztán ott nem szerettem lenni. De a szomszédnak fölmásztam a fájára, annak nagyon szép lila epre termelt. Néha le is estem, de nem zúztam nagyon össze magam.

Móri Juci barátnőméknak tehenük is volt. Azt láttam elleni is kisgyerek koromban. Ott álltam a közelében, húzták ki belőle a kisborjút, ott feküdt a tehen a földön, s egyszer csak megszületett a kis jószág. Érdekes volt. Elevenen emlékszem, mintha csak most lett volna. Pedig tíz éves, ha lehettem, de már mint alsó tagozatos iskolás.

Anyukám emlegette, hogy volt egy néni, ő most is él, akivel konfrontált anyukám a piacon, hogy apuka revansista, nem tudom már, minek is nevezte még apukámat, merthogy kilökték a szövetkezetből, s ez a néni nagy kommunista volt, és felháborítóan tartotta, hogy egy revansista kölykét beveszik az óvodába.

Különös a világ. Apukámat, amikor '56 után utcára tették, a határozatot Vigh Elek írta alá, az, aki aztán a rendszerváltás után elsőként kapta meg Kisújszállás díszpolgári címét. Mikor én is megkaptam, eszembe jutott, de nem szóltam egy szót sem, hiszen a leszármazottjai is ott laknak, akik aztán végképp nem tehetnek semmiről, Vigh Elek pedig réges-rég meghalt. Elgondolkodtam, hogy miféle is az emlékezet természetrajza. Ugyanazt a díjat kapta meg az, aki kitette apukám szűrét, s apukám lánya, azaz én. Persze az olyan kis településen, ahol ilyesmi előfordul, ott mindenki mindent tud.

Tízegynéhány ezren, ha laknak Kisújszálláson. Nem volt ez akkor sem nagyobb szám, amikor még a településen éltem. Kisújszállás majdnem Magyarország közepén, a Nagykunságban található, ősi kun múltú, a háborúkban sokszor kihalt település, de a 18. században annyi lakosa volt, hogy innen telepítettek be innen több bácskai helységet. Bácskában is élnek Karikók. Kisújszállás Mária Terézia császárnő korától város. A városság pedig azt jelentette, hogy nagyon sok közellátást biztosító intézménye volt.

Én már mint nagycsoportos a Marjalaki utcához közel eső főutcai, nagyon szép óvodába jártam, még az óvodai vizsgám is ott volt. Mi mindig jártunk óvodába. Nővérem is járt, de mert három évvel idősebb nálam, ő másik csoportban volt. A magam csoportjáról alig van emlékem. Szerintem nekem nem nagyon voltak ott barátaim. Arra azonban emlékszem, hogy az óvá néni kivételezett Dobrai Sanyival meg Kémeri Marikával. Mindig őket választotta, mindig ők voltak a kedvencek. Ez a semmiség megmaradt a gyerekkori eszemben, így megmaradtak bennem. Hiszen olyan rosszul esett. Hasonló eset úttörő koromból is van. Az úttörőházban tartottak valami rendezvényt, még általános iskolás voltam, és nagyon jelentkeztem, mert Elemér bácsi önként jelentkezőket kért egy eseményhez, de hiába jelentkeztem. Nagyon akartam menni, mégsem szólított fel. Másokat hívott ki, az állatorvos ikreit, na, gyertek ti! Ilyesmi kivételezések megragadtak bennem, s mindig én voltam, akit kinyomtak, kihagytak.

Örömteli óvodai esemény egyedül a Sabin-cseppek megkapása volt. Ültünk körben, és egy kiskanállal adták be, de nem tudom, hogy miért ez maradt meg. Az, hogy játszunk, az, hogy bármit csinálunk, semmi, de semmi nem maradt meg. Senkit sem tudok megnevezni, hogy kik voltak az óvodás társaink, csak onnan, ha látom a fényképen. Sokszor gondolkodom, hogy miért ez a szelektivitása az agynak, hogy valamiből miért az marad meg? Pedig három év hosszú idő, s én kis-, közép- és nagycsoportba is jártam.

Az óvodába belépve lemosták a cipőm talpát. Az óvodában szőnyeg volt a parkettára terítve, és mi a sáros utcáról érkeztünk. És arra emlékszem, hogy tartani kellett a cipőnket, s az egyik dadus néni is nagyon durva volt, nagy mérgesen elkapta a lábunkat, egy vaskóval levágta a sarat, majd ronggyal lemosta a vödörnél a talpunkat, föl kellett szárítani, és utána mehettünk be.

A cipők! Aj, a cipők! Mi mindenkor nagyon szépen felöltöztünk. És állandóan ügyelnünk kellett a cipőnkre! A cipőpucolás minden iskolába indulás előtt megvolt. Egyszer apukám hazajött, és már ki volt pucolva a cipőm, s mondta, hogy a gimnázium gondnoka az osztálytársa és katonatársa volt, és azt mondta, hogy bemeheztünk a gimnáziumba. Általános iskolás voltam, alsó tagozatos, és éppen ki volt pucolva a cipőm, de nem bántam, és elmentünk a gimnáziumot megnézni. A tüzokot hihetetlen nagyra láttam. A gimnáziumnak szép szertárja volt, ugyanis sok mindent kaptak Budapestről, valódi gyűjteményt mondhatott magának. Mivel a budapesti leégett, egyedül ezek maradtak meg. De volt közetgyűjtemény meg minden egyéb is. Végigjártunk mindent, a termekben és a folyosókon baromi nagy ajtó volt, még most is nagyok azok. Ez a látogatás nagy hatással volt az életemre. Amikor hazamentünk, újra ki kellett pucolni a cipőmet. Mert hát mihozzánk mindig sáros volt az út.

Nekünk nem volt hócipőnk, soha nem volt ilyesmi: akik abban mentek az iskolába, azoknak le kellett tenni a hócipőt, azt a csatos fehérét. Nekem bokszos

cípőm volt, nem volt hócipő. De voltak gyerekek, akiknek, miként a tanár bácsinak is, kalucsnijuk volt, amibe bedugták a rendes cipőjüket. De nekünk nem volt, és emiatt szüntelenül pucoltuk a cipőnket. Még nyáron is folyton cipőt tisztítottam, azaz szandált, amelyet a Szilvia nevű, fehérre fogó anyaggal kellett kimázolni.

Amikor megnéztem egy képsorozatot az óvodában, meg aztán később az uszodában vagy a fürdőben készülteket, mindenütt ugyanaz a piros-fehér pöttyös szoknya van rajtam. Néha már egészen rövid, de még mindig az. Úgy látszik, nem nagyon volt más. Egyetlen szekrényünk volt abban a szobában az apukám, az anyukám és a mi számunkra. Az összes ruhánkat abban tároltuk. Mi nem bántuk, hát mindennap abban mentünk. Nem cserélgettük, hogy majd mindennap más ruhában megyünk. A harisnyánkat fölvertük, és kész. Maximum a harisnyánkat mostuk ki este. Azt odatettük a kályha mellé, hogy reggelre megszáradjon. Vagy a bugyit. De amúgy a ruhánkat ritkábban. Azokat hétvégén kimostuk, hétfőn reggel felvertük ugyanazt. Hogy fért volna egy kis szekrénybe több ruha?

Szombatonként az üstházban melegítettük a vizet, engem raktak a kádba elsőnek, ezért nagyon bírom a forró. És amikor mindenki abban a vízben megfürdött, ki kellett vinni a kádat, nagyon nehéz volt, a nővéremmel fogtuk egyik végén, a másik végén meg apuka, így öntöttük ki a vizet az udvarra.

Anyukám otthon mindent megcsinált, kötött, a pulóvereket például gyapjúból kötötte, ő csinálta a fonalat, abból kötött nekünk. A színét is ő adta, színesre főzött, volt valami bordó színű cuccom. Mindent megvarrt, szóval állandóan dolgozott, mint bárki más.

Írni, olvasni és számolni az iskolában tanultam meg. Oda sok tanár gyermeke járt, akik már az alapokat megtanulták. Én az első általános iskolában 4,00 lettem. Akkor kezdtem azt elsajátítani, amiben ők már járatosak lehettek. Szerintem akkor ébredtem rá először, talán későn, hogy a többiek mennyivel többet tudnak nálam. Ez nem tett elégedetté. Ha valakinek be kell hozni az elmaradását, akkor úgy belelendül, mert látja, hogy a többi már ír-olvas, hogy a végén felturbózza magát. Szerintem ez afféle megszaladásos esemény, amit mind az evolúcióból, mint az egyedfejlődésből ismerhetünk. Azok, akik hátrányban voltak, vagy akik azt gondolták magukról, hogy elmaradtak, önmozgásba jönnek, hajtja őket a becsvágy, mígnem a többiek egyszer észreveszik, hogy ők meg leültek. A bevándorlók is gyorsan képesek alkalmazkodni a környezethez, gyorsabban váltanak, mint azok, akik beleszoktak a viszonyokba. Meglehet, kétszer annyit kell produkálni, de a végén úgy belezsosz, hogy nem érzed a megfeszített iramot.

A nővéremmel sosem rivalizáltunk. Korán belátható volt, mire nem vagyunk képesek, s talán az is, hogy mire igen. Első osztályba kerülve, mivel akkor indult a zeneiskola, szerettem volna, ha zenei tagozatra megyek. Oda jó lett volna bejutni, a városban mindenki ezt szerette volna. Mivel apukám tanított hegedülni, de mert sem a nővéremnek, sem nekem nem volt hallásunk, esélyünk sem volt bejutni. Arra emlékszem, hogy egyszer a popómra csapott apukám a vonóval, s 5–10 perc foglalkozás után ezzel mindkettőn beláttuk, hogy nem kerülhetek zenei pályára. Nem fogom apukám zenei vágyait beteljesíteni. Az első osztályba nem oda vettek föl, ahova a szüleim szeretnék volna, így aztán a híres Kossuth iskola helyett a rivális Arany iskolát erősítettem, mert hát csak oda kellett menni.

A városban főleg református vallásúak éltek, de a lakosok többsége nem volt sem templomjáró, sem pedig vallásos. Mi nem jártunk templomba. Azt azonban tudom, hogy apukám adott pénzt a templom tornyának a javítására, mert azt mondta, hogy az nagyon szép volt. Lebombázták, és az újjáépítéskor csak palából tettek rá egy sátozott, mert nem volt meg a torony. Istenről mi nem beszéltünk. A nővérem konfirmált ugyan, de én nem. Én csakis azért akartam, mert akkor kaptam volna fehér rakott szoknyát, de így aztán sose lett fehér rakott szoknya. Valójában engem a konfirmálás nem érdekelt, ha érdekel, nyilván engedik a szüleim, ahogy a nővéremnek is megengedték. Így iskolán kívüli vallásos oktatást sem kaptam, az iskolában pedig nem volt.

Az Arany János utcai iskola eredetileg egyházi iskola volt, a református felekezé-
té. A rendszerváltás után ismét református iskola lett. Egyébként ebben az Arany
János iskolában maga Arany János is tanított, amikor Debrecenből lejött. A Móricz
Zsigmond Gimnáziumban pedig Móricz Zsigmond érettségizett.

Arany János egy évet tanított itt, ezernyolcszázharmincnyolcban, mivel az iskolám
épülete később épült, nem ugyanabban az épületben, ahová jártam, de az Arany Já-
nos iskola róla kapta a nevét. Innen volt az intézmény neve. Ez a múlt pedig meg-
adta az iskolai ünnepegek szónoklataihoz az alap gondolatokat, állandó hivatko-
zási alappá vált.

Anyukám egyszer, a 60-as évek elején elvitt bennünket Budapestre a nővéremmel,
voltunk az állatkertben, láttam vízilovat és persze majmot. Biztos láttam a többi ál-
latot is, de azokra nem emlékszem. Átmentünk a Vidám Parkba, az elvarázsolt kas-
tély hordójára emlékszem, amiben mindig elestem. Az elvarázsolt kastélyban ösz-
szevissza mentem. Az alagútban a kocsid ide-oda csapódott, és jaj, de megijedtünk.

Cirkuszba mentünk, apukám nagyon szerette a bohócot, aztán május elsején fel-
vonulásra, s az augusztus 20-i ünnepségre. Amikor a városi megmozdulások voltak,
azokon ott voltunk mi is. Cirkuszban, ha megfordultunk, akkor az a hozzánk ér-
kezett vándorcirkusz volt.

Gyerekkoromból a bálnára is emlékszem, egy nagy bálnát hordoztak körbe Ma-
gyarországon. Elvittek a szüleim, megcsodáltuk mi is az óriásbálnát. Körbe lehe-
tett járni, óriási volt, és akkor külön meg lehetett nézni néhány szervét, azok ki vol-
tak rakva. Talán '61-ben volt. Irdatlan teherkocsikkal hurcolták városról városra.

Talán Gagarin évében, igen! 1961. április 12-én mi is felnéztünk az égre. Én ku-
tattam, hogy van-e valaki, aki ott kering, ott megy. '61-ben volt, akkor már hétéves
voltam. Amúgy '61-ben, májusban közölték le, fedezték fel, hogy van messenger RNS.
Két cikk jelent meg a Nature-ben. Addig csak keresték, kell, hogy legyen. Hát a kro-
moszóma nem jön ki a sejtből, és a fehérje mégiscsak a citoplazma. Hogy a francba
tudja a citoplazma, hogy mit kell csinálnia? És akkor – a bálnával és Gagarinnal egy
időben – fölfedezik. S amit még '61-ben fölfedeztek Gagarin repülése után az a ge-
netikai kód! Az májusban történt, amikor az NIH-ben elkezdtek homopolimereket
csinálni, és nézni, hogy milyen aminosavnak melyik kód felel meg. Akkor volt az
első a poli-U, amelyik a polifenilalanint csinálja. Ez volt az első. És a beépült ra-
dioaktív polifenilalanin elkészült, Marshall Nirenberg Nobel-díjat kapott érte. De
valójában a kísérlet nagy eredményhez vezetett! Az első messengeres konferencián
elmeséltem az egész RNS történetét, és szóltam arról is, hogy Marshall Nirenberg
megkapta a Nobel-díjat. A szünetben odajön valaki, megkopogtat, és mondja: A kí-
sérletet Heinrich Matthaei csinálta, aki az én apósom, és '61-ben, éppen amikor
a feleségem is született. Nirenberg is, meg Heinrich is 31–32 éves volt akkor. S az
apósom hajnali három órakor kapta meg az eredményt, hogy a polifenilalanin be-
leépült. Így volt meg az első lépés, azaz hogy az UUU a fenilalanint kódolja. Utána
a poli-C alapján megtudták, hogy az prolin, s ezt ugyanabban az évben szeptember-
ben le is közölték. Szóval a kódot feltörték. Utána két év kellett, hogy mindegyiket
beazonosítsák. Így lett a messenger RNS felfedezve. Gagarin évében.

S 1961. április 12-én, igen, fölneztünk, fölneztünk, hogy ott van, de nem lát-
tuk, csak úgy az ég alá álltunk. Megszakították az óránkat, bemondták az eseményt
az iskolai vezetékés rádióban. ■ ■ ■

Karikó Katalin (1955) Széchenyi-díjas magyar biokémikus. Az Amerikai Egyesült Államokban
él. A mainzi BioNTech alelnöke, a mRNS-alapú vakcinák technológiájának szabadalmaztatója.

Géczi János (1954) József Attila-díjas író és képzőművész. Összegyűjtött versei 2021-ben
jelentek meg a Kalligram Kiadónál.